

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

TRENDS OF EXPENDITURE'S FORMATION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

УДК 631.16:338.512

Ляліна Н.С.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Чумак Г.М.

старший викладач кафедри економіки підприємства та менеджменту

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті розглянуто тенденції формування витрат в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням сучасних змін, що склалися в аграрному секторі економіки. Встановлено, що величина виробничих витрат стрімко зростає. З'ясовано основні причини стрімкого їх зростання. Здійснено аналіз змін у структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, у тому числі у розрізі за галузями.

Ключові слова: витрати, структура витрат, собівартість продукції, ефективність, прибуток, сільськогосподарська продукція, підприємство.

В статье рассмотрены тенденции формирования расходов в сельскохозяйственных предприятиях с учетом современных изменений, сложившихся в аграрном секторе экономики. Установлено, что величина производственных затрат стремительно растет. Выявлены основные причины стре-

мительного их роста. Осуществлен анализ изменений в структуре затрат на производство сельскохозяйственной продукции, в том числе в разрезе по отраслям.

Ключевые слова: расходы, структура затрат, себестоимость продукции, эффективность, прибыль, сельскохозяйственная продукция, предприятие.

The article considers the tendencies of cost formation in agricultural enterprises taking into account the modern changes that have developed in the agrarian sector of the economy. It has been established that the magnitude of production costs is rapidly increasing. The basic reasons of their rapid growth are revealed. The analysis of changes in the structure of expenses for agricultural production, including in terms of industries, was made.

Key words: costs, cost structure, cost of production, efficiency, profit, agricultural products, enterprise.

Постановка проблеми. Сьогодні сільське господарство в переважній більшості країн світу набуває пріоритетного значення та виходить на якісно новий рівень розвитку, оскільки саме ця галузь забезпечує населення життєво необхідними продуктами харчування, а промисловість сировиною.

В Україні хоча і спостерігаються певні позитивні зрушення ситуація у сільському господарстві залишається доволі складною. Підприємства змушені працювати в умовах високої складності, невизначеності та динамічності навколишнього соціально-економічного середовища. Для досягнення кінцевої мети діяльності – одержання прибутку, підприємствам агропромислового комплексу необхідно постійно розвиватися, удосконалюватися, відповідати вимогам ринкової економіки.

Одним із найважливіших показників, спроможних впливати на формування ефективності виробничої діяльності підприємства є собівартість продукції, яка акумулює в собі витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції. Від зміни рівня та тенденцій витрат залежать не тільки фінансові результати окремих підприємств, галузей але й ефективність формування національного доходу держави в цілому. Ґрунтовний аналіз витрат підприємства дозволяє оцінити його економічний стан та виявляти можливі напрями підвищення ефективності виробництва, реалізація яких сприятиме подальшому соціально-економічному розвитку підприємств аграрної сфери. Саме тому проблема ефективного формування та управління витратами була та залишається однією з найактуальніших і водночас найскладніших, вирішення якої потребує значних

зусиль як з боку держави, так і безпосередньо самих суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вже було зазначено раніше, витрати відіграють важливу роль у формуванні кінцевих результатів діяльності підприємств. Зважаючи на дану обставину цілком закономірно, що зацікавленість до проблеми формування витрат як практиків, які безпосередньо на результатах власної діяльності відчують вплив даної економічної категорії, так і теоретиків, які розглядають питання витрат з позицій економічної науки, постійно перебуває у центрі їх уваги.

Вагомий внесок у дослідження питань пов'язаних з аналізом собівартості продукції, управлінням витратами аграрних підприємств, особливостями формування та визначення основних напрямків їх зниження зробили такі вчені, як: Х.М. Бадалов [1], І.В. Баришевська [2], О.В. Бондар [3], С.А. Гаркуша [5], О.Д. Дивнич [4], Л.М. Демиденко [4], О.О. Довжик [5], Н.Ю. Захарова [6], А.М. Золотарьова [7], Я.П. Мельничук [8], Т.С. Муляр [9], В.Г. Настич [10], І.В. Охріменко [11], Н.М. Сіренко [12], М.І. Скрипник [13], В.В. Спіцина [12], О.М. Шпичак [3], Д.В. Шиян [14], Л.М. Пархоменко [3], Н.В. Ульяновченко [14], Т.І. Чаюн [2] та ін. Разом з тим питання тенденцій формування витрат в сільськогосподарських підприємствах залишається недостатньо дослідженим та потребує подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження тенденцій формування витрат в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням сучасних змін, що склалися в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Питання формування витрат на виробництво продукції було і залишається важливим аспектом ефективної діяльності підприємства, зокрема підвищення рівня прибутковості. Виробничі витрати сільськогосподарських підприємств є фактором, на який в значній мірі може впливати підприємець безпосередньо, на відміну від реалізаційних цін, рівень яких визначає ринок. До того ж в умовах стабілізації економіки України, розвитку конкуренції та відсутності вільних коштів у підприємств і населення підвищення цін неможливе. Ціни на продукцію вітчизняних товаровиробників досягли світового рівня, але їх якість поступається продукції країн з ринковою економікою. Отже вітчизняна продукція не конкурентоспроможна на світовому ринку, а витрати на її виробництво постійно зростають.

З метою досягнення необхідного рівня ефективності діяльності підприємств основна увага має бути прикута до зниження рівня виробничих витрат, причому як прямих, так і накладних. Зниження прямих витрат потребує значних капітальних інвестицій для впровадження інноваційних технологій, удосконалення організації виробництва, сучасних мотиваційних механізмів тощо. Але не всі підприємства мають можливості для реалізації окреслених заходів. Тому основна увага виробників спрямована на зниження вартості виробів шляхом економії накладних витрат.

Основні тенденції формування виробничих витрат безпосередньо пов'язані і з різноманітними аспектами підприємства – його розміром, галузевою структурою, сумою кредитів і податків, рівнем прибутковості, ціноутворенням на продукцію сільського господарства, обсягами дотацій, що виплачуються державою на сільськогосподарську продукцію та багатьма іншими факторами [14].

В агропромисловому комплексі України подальший розвиток сільськогосподарських підприємств є перспективним, зокрема з позиції вирішення проблеми продовольчого забезпечення країни. На жаль, стан, в якому знаходяться підприємства,

хоча і має позитивні зрушення проте залишається не стабільним, що змушує шукати причини та впроваджувати заходи щодо їх усунення.

Як видно з даних табл. 1 у 2016 р. рівень рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні становив 24,9%, сума чистого прибутку склала 89330,8 млн грн, що відповідно на 5,5 в.п. та 14,1% менше порівняно з попереднім періодом. Сільськогосподарська діяльність була прибутковою для 88,3% господарств, інші 11,7% підприємств отримали збитки.

Значний вплив на формування рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції справляє збитковість виробництва таких видів продукції тваринництва як: велика рогата худоба на м'ясо, вівці та кози на м'ясо, свині на м'ясо, рівень збитковості яких у 2016 р. становив 23,2%, 31,5% та 4,1%, відповідно (табл. 2).

Основою для оцінки господарської діяльності й ефективності виробництва є повне і достовірне відображення витрат на виробництво та їх аналіз. Як відомо, особливостями формування витрат в сільському господарстві, в першу чергу, є значна тривалість виробничого циклу та чітко визначений сезонний характер виробництва. Останнє вимагає поступового накопичення витрат в незавершеному виробництві, що призводить до зниження основних фінансових показників. З методичного боку особливістю формування витрат сільськогосподарських підприємств є використання певного переліку статей витрат, що пропонуються Методичними рекомендаціями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств [6]. Але витрати не однорідні і тому для планування та обліку за способом включення в собівартість продукції їх групують за статтями. Це дає змогу знати складові собівартості з метою впливу на формування її величини [12].

Аналізуючи основні тенденції, які мали місце в сільському господарстві, варто зазначити, що за період з 2014 р. по 2016 р. витрати на виробництво сільськогосподарської продукції підприємств України зросли у 1,7 рази і становили

Таблиця 1

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні за 2012-2016 рр.

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Чистий прибуток (збиток), млн грн	26728,4	14925,7	21413,4	101912,2	89330,8
Підприємства, які одержали чистий прибуток: у відсотках до загальної кількості	78,6	80,3	84,7	88,9	88,3
Фінансовий результат, млн грн	33570,1	26186,6	51668,0	127525,5	102230,4
Підприємства, які одержали чистий збиток: у відсотках до загальної кількості	21,4	19,7	15,3	11,1	11,7
Фінансовий результат, млн грн	6841,7	11260,9	30254,6	25613,3	12899,6
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	16,3	8,3	9,3	30,4	24,9
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	22,8	11,7	21,4	43,0	32,7

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

254641,2 млн. грн з яких 77% припадає на витрати галузі рослинництва (табл. 3).

Однією з причин суттєвого зростання загальних витрат на виробництво сільськогосподарської продукції є інфляція, проте темпи її зростання були нижчими за темпи їх зростання. З огляду на зазначене, припускаємо, що збільшення загальних витрат пов'язане із збільшенням суми витрат з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь.

Вивчення складу та структури витрат у сільськогосподарських підприємствах України показало, що суттєвих змін у структурі витрат не відбувалося, разом з тим варто відмітити, що мають місце певні тенденції. Так, зокрема,

у 2016, 2015 рр. порівняно з 2014 р. питома вага витрат на оплату праці зменшилася на 1,7 в.п., а відповідно і відрахувань на соціальні заходи – на 1,5 в.п. Ще у більшій мірі відбулося зменшення питомої ваги витрат на пальне і мастильні матеріали – на 2,7 в.п.

Також відбулося зменшення питомої ваги витрат на насіння і посадковий матеріал – на 0,5 в. п., хоча саме цій статті витрат необхідно приділяти значно більше уваги, оскільки від якості насіннєвого матеріалу в значній мірі залежить розмір майбутнього врожаю.

Аналогічний розмір зменшення мав місце по такій статті витрат як «Амортизація основних засо-

Таблиця 2

Рівень рентабельності основних видів продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України за 2012-2016 рр.,%

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Зернові та зернобобові	15,8	2,4	25,7	42,6	37,8
Соняшник	44,9	28,2	36,7	78,4	61,9
Буряки цукрові фабричні	15,9	3,1	17,8	27,7	24,6
Овочі	-0,6	7,5	14,5	32,0	15,3
Картопля	-17,4	22,4	9,9	24,6	0,6
Культури плодові та ягідні	9,6	127,5	65,8	58,3	25,0
Виноград	71,5	99,0	57,5	92,9	71,4
Молоко	1,8	13,1	11,1	12,7	18,6
Велика рогата худоба на м'ясо	-28,3	-41,3	-34,5	-16,9	-23,2
Свині на м'ясо	1,8	0,2	5,6	12,6	-4,1
Вівці та кози на м'ясо	-32,8	-36,2	-43,0	-26,6	-31,5
Птиця на м'ясо	-2,4	-5,9	-12,6	-5,4	3,4
Яйця курячі	52,6	47,6	58,8	60,9	0,5

Джерело: дані Державної служби статистики України

Таблиця 3

Склад та структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в підприємствах України за 2014-2016 рр.

Статті витрат	2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Витрати на оплату праці	11044,1	7,2	11481,2	5,5	14036,5	5,5
Відрахування на соціальні заходи	4149,4	2,7	4008,4	1,9	3120,6	1,2
Матеріальні витрати які увійшли в собівартість продукції	108700,9	70,4	153108,9	73,6	183175,5	71,9
у тому числі:						
– насіння і посадковий матеріал	13985,9	9,1	18383,9	8,8	22009,6	8,6
– корми	22489,1	14,6	31696,2	15,2	36592,6	14,4
з них: покупні	10710,9	6,9	13322,1	6,4	15884,6	6,2
– інша продукція сільського господарства	1968,2	1,3	3044,3	1,5	3231,4	1,3
– міңдобрива	15368,6	10,0	29059,7	14,0	36694,8	14,4
– пальне і мастильні матеріали	16702,4	10,8	19729,9	9,5	20633,3	8,1
– електроенергія	2028,1	1,3	2324,7	1,1	2954,9	1,2
– паливо й енергія	1744,2	1,1	2263,4	1,1	2079,3	0,8
– запчастини, ремонтні і буд. матеріали для ремонту	8022,8	5,2	12210,9	5,9	15277,0	6,0
– оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	26391,4	17,1	34395,9	16,5	43702,6	17,2
Амортизація основних засобів	8308,7	5,4	9254,1	4,4	12414,6	4,9
Інші витрати	22110,5	14,3	30304,8	14,6	41894,0	16,5
Усього витрат	154313,5	100,0	208157,4	100,0	254641,2	100,0

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

бів». Це є свідченням того, що на сільськогосподарських підприємствах відновлення основних засобів через створення амортизаційних фондів відбувається на недостатньому рівні. Кошти вкладаються перш за все в обігові засоби, вартість яких за досліджуваний період, суттєво зростала. У разі якщо тенденція зберігатиметься й надалі це може призвести до припинення інвестування в технологічні процеси, що в свою чергу має істотний негативний вплив на ефективність функціонування галузі.

Діаметрально протилежною була зміна питомої ваги витрат на запчастини, ремонтні і будівельні матеріали для ремонту. Зростання показника склало 0,8 в.п. Це ще раз доводить те, що на сьогоднішній день в підприємствах замість придбання нової сучасної енергоефективної техніки та обладнання в переважній більшості на підприємствах ремонтують існуючу.

Аналогічна тенденція притаманна питомій вазі витрат на мінеральні добрива – на 4,4%. Зростання зазначеного показника свідчить про зростання рівня інтенсивності ведення сільського господарства, що в майбутньому має позначитись на підвищенні рівня урожайності.

Вивчення динаміки внесення добрив у сільськогосподарських підприємствах України за 1990-2016 рр. (табл. 4) створило додаткові можливості для аналізу в результаті якого було встановлено, що розмір витрат на мінеральні добрива в структурі витрат в Україні в останні роки має виражену тенденцію до зростання, але поки що ситуація залишається складною та потребує подальшого вирішення. До того ж ситуація з внесенням органічних добрив залишається надскладною і поки що її стан продовжує погіршуватись.

При аналізі структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції привертає увагу те, що частка витрат на корми майже не змінилась,

спостерігається певна стабілізація, тоді як у попередні роки їх частка із року в рік суттєво зростала.

З метою поглибленого вивчення було проведено дослідження зміни структури витрат на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 1990-2016 рр. (табл. 5). В результаті аналізу встановлено, що найбільша частка витрат припадає на матеріальні витрати, які увійшли в собівартість продукції тваринництва, причому її величина має чітко сформовану тенденцію до зростання. Значний вплив на формування зміни зазначеного показника мала частка витрат на корми, розмір якої за досліджуваний період збільшилась із 48,6% до 61,5%. Характерною особливістю є збільшення частки покупних кормів, вартість яких значно вище порівняно із кормами власного виробництва, щоправда в останні роки тенденція набула зворотнього характеру.

Аналізуючи структуру витрат на виробництво основних видів продукції тваринництва за елементами у 2016 р. було встановлено, що питома вага витрат на корми коливається в значних межах: від 54,6% при виробництві молока до 70,8% при вирощуванні птиці на м'ясо. Суттєвий вплив на формування витрат в тваринництві, зокрема по статті «Корми» мають витрати на вирощування свиней та птиці на м'ясо, оскільки виробництво їх м'яса є переважаючим у загальному обсязі.

З метою поглибленого вивчення основних тенденцій формування витрат в сільськогосподарських підприємствах було вирішено проаналізувати склад та структуру витрат сільськогосподарських підприємств Харківської області за 2014-2016 рр. відповідні дані представлені в табл. 6.

За досліджуємий період величина витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в підприємствах Харківської області зросла у 1,8 рази, що перевищує показник по Україні.

Таблиця 4

Динаміка внесення добрив у сільськогосподарських підприємствах України за 1990-2016 рр.

Показник	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2016 р.
Мінеральні добрива, кг (діючої речовини)					
Внесено під посіви:					
– зернових та зернобобових культур	132	15	63	90	111
– технічних культур	260	18	57	67	79
– овочів та баштанних культу	164	23	137	173	195
– картоплі	236	66	239	276	319
– кормових культур	109	6	21	34	42
Органічні добрива, тонн					
Внесено під посіви:					
– зернових та зернобобових культур	6,5	0,8	0,4	0,5	0,4
– технічних культур	17,5	3,1	0,4	0,4	0,4
– овочів та баштанних культу	20,1	2,9	1,1	0,4	0,6
– картоплі	62,8	40,1	5,9	2,8	1,9
– кормових культур	5,7	1,1	1,9	3,1	3,1

Джерело: дані Державної служби статистики України

В результаті величина витрат у 2016 р. становила 15029674,0 тис. грн.

Аналізуючи зміни в структурі витрат було з'ясовано, що в цілому загальні тенденції відповідають тим, які були виявлені при аналогічному дослідженні по Україні. Головною відмінністю є те, що питома вага витрат по кормам мала тенденцію до зменшення із 13,9% у 2014 р. до 10,7% у 2016 р.

Зазначені зміни обумовлені, перш за все, значним скороченням поголів'я тварин, особливо

це стосується великої рогатої худоби. Впродовж 2000-2016 рр. в Харківській області поголів'я ВРХ в усіх категоріях господарств, у тому числі поголів'я молодняка та дорослих тварин на вирощуванні та відгодівлі і корів скоротилося більш ніж у два рази і у 2016 р. становило 194,2 тис. гол, 103,1 тис. гол та 91,1 тис. гол, відповідно [15]. Іншим чинником, який вплинув на зменшення частки кормів у загальній структурі витрат, як і по Україні в цілому, є зменшення частки покупних кормів (із 7,1% у 2014 р. до 4,4% у 2016 р.).

Таблиця 5

Структура витрат на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 1990-2016 рр.,%

Статті витрат	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2016 р.
Витрати на оплату праці	27,0	15,0	10,0	6,8
Відрахування на соціальні заходи	5,4	0,3	3,6	1,5
Матеріальні витрати, які увійшли в собівартість продукції, всього	56,2	73,2	78,4	84,7
у тому числі:				
– корми	48,6	50,1	55,6	61,5
– інша продукція сільського господарства	-	-	4,4	4,3
– пальне і мастильні матеріали	1,3	7,7	3,2	2,5
– електроенергія	0,8	3,9	2,8	2,4
– паливо й енергія	0,4	0,4	1,6	1,6
– запчастини, ремонтні і будівельні матеріали	2,4	4,3	2,7	3,2
– оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	2,7	6,8	8,1	9,2
Амортизація основних засобів	8,3	8,7	3,9	3,6
Інші витрати	3,1	2,8	4,1	3,4
Всього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

Таблиця 6

Склад та структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в підприємствах Харківської області за 2014-2016 рр.

Статті витрат	2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Витрати на оплату праці	582684,7	7,1	664793,0	5,8	806163,9	5,4
Відрахування на соціальні заходи	216935,6	2,6	242757,3	2,1	190435,0	1,3
Матеріальні витрати які увійшли в собівартість продукції	5834611,9	71,0	8265412,8	72,1	10735625,8	71,4
у тому числі:						
– насіння і посадковий матеріал	753429,1	9,2	1024315,5	8,9	1446179,5	9,6
– корми	1145822,3	13,9	1315941,9	11,5	1608213,5	10,7
– з них: покупні	583725,2	7,1	560595,3	4,9	665114,4	4,4
– інша продукція сільського господарства	106449,8	1,3	132746,5	1,2	180247,0	1,2
– міндобрива	868825,9	10,6	1633592,5	14,2	2354819,9	15,7
– пальне і мастильні матеріали	995797,7	12,1	1225619,7	10,7	1382607,0	9,2
– електроенергія	112754,6	1,4	128340,2	1,1	161744,4	1,1
– паливо й енергія	95889,3	1,2	69083,4	0,6	136166,5	0,9
– запчастини, ремонтні і буд. матеріали для ремонту	490313,3	6,0	909386,7	7,9	1065590,4	7,1
– оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	1265329,9	15,4	1826386,4	15,9	2400057,6	16,0
Амортизація основних засобів	488047,6	5,9	621822,6	5,4	886054,1	5,9
Інші витрати	1100955,9	13,4	1676782,4	14,6	2411395,2	16,0
Усього витрат	8223235,7	100,0	11471568,1	100,0	15029674,0	100,0

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

Наступним етапом дослідження стало поглиблення аналізу тенденцій структурних змін витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в підприємствах Харківської області шляхом їх розгляду за галузевим спрямуванням (окремо по рослинництву і по тваринництву).

Відомо, що для більшості підприємств галузь рослинництва відіграє виключно важливе значення, оскільки її питома вага в структурі товарної продукції в підприємствах Харківської області

перевищує 75,0%. Аналіз структури витрат в рослинництві (табл. 7) показав, що тенденції які склалися у розрізі за статтями витрат є аналогічними до відмічених раніше. В цілому варто зазначити, що ситуація в галузі доволі складна. Загальна сума виробничих витрат лише за три роки зросла більш ніж у 2 рази, що зумовлено в першу чергу високими темпами зростанням вартості спожитих продукції та послуг, а також інфляцією. Якщо ситуація не зміниться, це може призвести до зниження

Таблиця 7

Склад та структура витрат на виробництво продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2014-2016 рр.

Статті витрат	2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Витрати на оплату праці	393518,0	6,4	469510,8	5,1	585028,0	4,7
Відрахування на соціальні заходи	145699,9	2,4	169975,5	1,8	140244,3	1,1
Матеріальні витрати які увійшли в собівартість продукції	4138249,0	67,2	6387117,0	69,5	8505761,2	68,8
у тому числі:						
– насіння і посадковий матеріал	753429,1	12,2	1024315,5	11,1	1446179,5	11,7
– інша продукція сільського господарства	41061,5	0,7	41442,3	0,5	99636,7	0,8
– міндобрива	868825,9	14,1	1633592,5	17,8	2354819,9	19,0
– пальне і мастильні матеріали	910420,1	14,8	1125720,6	12,2	1272303,9	10,3
– електроенергія	49392,0	0,8	62128,6	0,7	77200,4	0,6
– паливо й енергія	42032,0	0,7	31289,2	0,3	87603,2	0,7
– запчастини, ремонтні і буд. матеріали для ремонту	421509,8	6,8	814592,5	8,9	941101,0	7,6
– оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	1051578,6	17,1	1654035,8	18,0	2226916,6	18,0
Амортизація основних засобів	421772,6	6,8	551648,2	6,0	775137,7	6,3
Інші витрати	1059475,8	17,2	1615526,4	17,6	2361514,4	19,1
Усього витрат	6158715,3	100,0	9193777,9	100,0	12367685,6	100,0

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

Таблиця 8

Склад та структура витрат на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2014-2016 рр.

Статті витрат	2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Витрати на оплату праці	189166,7	9,2	195282,2	8,6	221135,9	8,3
Відрахування на соціальні заходи	71235,7	3,5	72781,8	3,2	50190,7	1,9
Матеріальні витрати які увійшли в собівартість продукції	1696362,9	82,2	1878295,8	82,5	2229864,6	83,8
у тому числі:						
– корми	1145822,3	55,5	1315941,9	57,8	1608213,5	60,4
з них: покупні	583725,2	28,3	560595,3	24,6	665114,4	25,0
– інша продукція сільського господарства	65388,3	3,2	91304,2	4,0	80610,3	3,0
– пальне і мастильні матеріали	85377,6	4,1	99899,1	4,4	110303,1	4,1
– електроенергія	63362,6	3,1	66211,6	2,9	84544,0	3,2
– паливо й енергія	53857,3	2,6	37794,2	1,7	48563,3	1,8
– запчастини, ремонтні і буд. матеріали для ремонту	68803,5	3,3	94794,2	4,2	124489,4	4,7
– оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	213751,3	10,4	172350,6	7,6	173141,0	6,5
Амортизація основних засобів	66275,0	3,2	70174,4	3,1	110916,4	4,2
Інші витрати	41480,1	2,0	61256,0	2,7	49880,8	1,9
Усього витрат	2064520,4	100,0	2277790,2	100,0	2661988,4	100,0

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

рівня інтенсифікації галузі, а відповідно і зниження рівня ефективності виробництва.

На відміну від рослинництва, значно менша кількість підприємств виявляє бажання займатися та розвивати галузь тваринництва. Основною причиною є збитковість виробництва продукції даної галузі.

Порівняно з рослинництвом величина виробничих витрат в тваринництві за 2014-2016 рр. збільшувалась помітно меншими темпами (табл. 8). Якщо розглядати величину витрат з розрахунку на одиницю виробленої продукції, то виявляється що темпи її зростання значно вищі. Пояснити зазначені тенденції можна загальним скороченням поголів'я тварин. Щодо самої структури витрат, то на відміну від рослинництва, має місце відносна їх стабілізація. Зазначене може бути свідченням того, що в галузі відсутні інвестиційні процеси.

В цілому, зважаючи на зазначені вище зміни у складі та структурі витрат на виробництво продукції тваринництва, ситуація в галузі і надалі залишатиметься складною.

Висновки з проведеного дослідження.

В результаті проведеного дослідження було встановлено, що в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням сучасних змін, які мали місце в аграрному секторі економіки, величина виробничих витрат стрімко зростає. Особливо значним є зростання витрат на сировину і матеріали, у тому числі зростання вартості спожитих у сільському господарстві продукції та послуг промислового характеру. З'ясовано, що поряд з інфляцією на збільшення виробничих витрат впливає зростання їх величини з розрахунку на 1 га або 1 гол.

Вивчення складу та структури витрат у сільськогосподарських підприємствах України показало, що суттєвих змін у структурі витрат не відбувалося, разом з тим варто звернути увагу на зменшення питомої ваги по такій статті витрат як «Амортизація основних засобів» при одночасному її підвищенні на «Запчастини, ремонтні і будівельні матеріали для ремонту». Це може свідчити про наявність проблем з оновленням основних фондів підприємства, зменшення інвестування у виробничий процес, що в недалекому майбутньому може мати негативні наслідки в галузі. Позитивним є те що частка витрат на мінеральні добрива в структурі витрат в останні роки має виражену тенденцію до зростання, але поки що їх розмір в натуральному вираженні не достатній та потребує подальшого збільшення. Особливо якщо врахувати, що питома вага витрат на насіння і посадковий матеріал зменшується.

При аналізі структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції привертає увагу те, що частка витрат на корми майже не змінилась, спостерігається певна стабілізація, тоді як у попередні роки їх частка із року в рік суттєво зрос-

тала. Це зумовлено одночасною дією двох чинників: зменшенням чисельності поголів'я тварин та зменшенням частки покупних кормів у загальній структурі витрат на корми.

На регіональному рівні принципових відмінностей у зміні величини і структури витрат не спостерігається.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку будуть спрямовані на виявлення основних напрямів підвищення ефективності витрат у сільськогосподарських підприємствах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бадалов Х.М. Динаміка собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах / Х.М. Бадалов // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2013. – № 8. – С. 179–186.
2. Барішевська І.В. Формування собівартості продукції рослинництва та шляхи її зниження на сільськогосподарських підприємствах / І.В. Барішевська, Т.І. Чаюн // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 7. – С. 70–76.
3. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [О.М. Шпичак, О.В. Бондар, Л.М. Пархоменко та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 424 с.
4. Дивнич О.Д. Демиденко Л.М. Інноваційні напрями зниження собівартості виробництва продукції рослинництва / О.Д. Дивнич, Л.М. Демиденко // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 13. – С. 435-441.
5. Довжик, О. О. Управління витратами як чинник підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств [Текст] / О.О. Довжик, С.А. Гаркуша // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2016. – Том 23. – № 2. – С. 37-44.
6. Захарова Н.Ю. Особливості формування витрат аграрних підприємств / Н.Ю. Захарова // Зб. наук. пр. Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2014. – № 4(28). – С. 232-236.
7. Золотарьова А. М. Напрями підвищення ефективності управління виробничими витратами на вітчизняних підприємствах [Текст] / А.М. Золотарьова // Управління розвитком. – 2012. – № 5. – С. 21-22.
8. Мельничук Я. П. Калькулювання собівартості органічної продукції рослинництва / Я.П. Мельничук // Економіка та держава. – 2016. – № 2. – С. 87-90.
9. Муляр Т.С. Управління витратами аграрних підприємств / Т.С. Муляр // Агросвіт. – 2013. – № 4. – С. 8-12.
10. Настич В. Г. Зниження собівартості продукції як чинник підвищення стабільності під-

приємства / В.Г. Настич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 2(26). – С. 87-91.

11. Охріменко І.В. Витрати на собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: [монографія] / І.В. Охріменко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 360 с.

12. Спіцина В.В. Механізми управління витратами сільськогосподарських підприємств в умовах економічної невизначеності / В.В. Спіцина, Н.М. Сіренко // Молодий вчений. – 2017. – № 1(41). – С. 705-709.

13. Скрипник М.І. Ідентифікація витрат з метою визначення собівартості продукції / М.І. Скрипник // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 2. – С. 61–65.

14. Шиян Д.В. Ефективність витрат у сільськогосподарських підприємствах: монографія / Д.В. Шиян, Н.В. Ульянченко – Х.: Миськдрук, 2012. – 204 с.

15. Ляліна Н. С. Сучасні тенденції та перспективи розвитку скотарства у Харківському регіоні / Н. С. Ляліна // Сучасні тенденції розвитку регіонів та галузей народного господарства: колективна монографія / Нац. металург. академія України; за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. – Дніпро: Пороги, 2018. – С. 250-258.

REFERENCES:

1. Badalov Kh.M. (2013) Dynamika sobivartosti produktsii roslinnytstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V.V. Dokuchaieva, no 8, pp. 179–186.

2. Baryshevska I.V., Chaiun T.I. (2014) Formuvannia sobivartosti produktsii roslinnytstva ta shliakhy yii znyzhennia na silskohospodarskykh pidpriemstvakh Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V.V. Dokuchaieva, no 7, pp. 70–76.

3. Shpychak O.M., Bondar O.V., Parkhomenko L.M. ta in. (2015) Vytraty ta efektyvnist vyrobnytstva produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh (monitorynh). K.: NNTs «IAE». (in Ukrainian)

4. Dyvnych O.D. Demydenko L.M. (2017) Innovatsiini napriamy znyzhennia sobivartosti vyrobnyt-

stva produktsii roslinnytstva, Ekonomika i suspilstvo, Vyp. 13, pp. 435-441.

5. Dovzhyk, O.O., Harkusha S.A. (2016) Upravlinnia vytratamy yak chynnyk pidvyshchennia prybutkovosti i rentabelnosti silskohospodarskykh pidpriemstv. Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. prats. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu "Ekonomichna dumka", T. 23, no 2, pp. 37-44.

6. Zakharova N.Yu. (2014) Osoblyvosti formuvannia vytrat ahrarnykh pidpriemstv, Zb. nauk. pr. Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu, no 4(28), pp. 232-236.

7. Zolotarova A. M. (2012) Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia vyrobnychymy vytratamy na vitchyznianykh pidpriemstvakh Upravlinnia rozvytkom, no 5, pp. 21-22.

8. Melnychuk Ya. P. (2016) Kalkuliuvannia sobivartosti orhanichnoi produktsii roslinnytstva, Ekonomika ta derzhava, no 2, pp. 87-90.

9. Muliar T.S. (2013) Upravlinnia vytratamy ahrarnykh pidpriemstv, Ahrosvit, no 4, pp. 8-12.

10. Nastych V. H. (2014) Znyzhennia sobivartosti produktsii yak chynnyk pidvyshchennia stabilnosti pidpriemstva, Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu, no 2 (26), pp. 87-91.

11. Okhrimenko I.V. (2009) Vytraty na sobivartist silskohospodarskoi produktsii v rehuliuванні ekonomichnykh vidnosyn silskohospodarskykh pidpriemstv (monohrafiia). K.: NNTs IAE. (in Ukrainian).

12. Spitsyna V.V., Sirenko N.M. (2017) Mekhanizmy upravlinnia vytratamy silskohospodarskykh pidpriemstv v umovakh ekonomichnoi nevyznachenosti Molodyi vchenyi, no 1 (41), pp. 705-709.

13. Skrypnyk M.I. (2010) Identyfikatsiia vytrat z metoiu vyznachennia sobivartosti produktsii, Oblik i finansy APK, no 2, pp. 61–65.

14. Shyian D.V., Ulianchenko N.V. (2012) Efektyvnist vytrat u silskohospodarskykh pidpriemstvakh (monohrafiia). Kh.: Miskdruk. (in Ukrainian).

15. Lialina N.S. (2018) Suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku skotarstva u Kharkivskomu rehioni. Suchasni tendentsii rozvytku rehioniv ta haluzei narodnoho gospodarstva (kolektyvna monohrafiia). Dnipro: Porohy, pp. 250-258.

Lialina N.S.

PhD in Economics Science, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics
of Enterprise and Management
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Chumak G.M.

Senior Instructor of the Department of Economics
of Enterprise and Management
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

TRENDS OF EXPENDITURE'S FORMATION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Today agriculture becomes a priority and proceeds to a qualitatively new level of development in the overwhelming majority of countries in the world. Although there are some positive changes in Ukraine, the situation in agriculture remains rather complicated. Enterprises are forced to work in conditions of high complexity, uncertainty and dynamism of the surrounding socio-economic environment. Enterprises of the agro-industrial complex must be constantly developed, improved, meet the requirements of a market economy, in order to achieve the ultimate goal of the activity – profit.

One of the most important indicators, that is capable to influence the efficiency formation of the enterprise's production activity is the cost of production, which accumulates the costs associated with the production and sale of agricultural products. Changes in the level and trends of costs depend not only on the financial results of individual enterprises, but also on the efficiency of the formation of the national income of the state in general. The thorough analysis of the enterprise costs allows us to assess its economic status and identify possible ways to increase the efficiency of production, the implementation of which will contribute to further socio-economic development of agrarian enterprises. That is why the problem of effective formation and management of expenditures remains one of the most urgent and at the same time the most complicated, the solution of which requires significant efforts both from the state and directly from the subjects of economic activity.

As a result of the research, it was found out that in agricultural enterprises the cost of production is rapidly increasing, taking into account the current changes that took place in the agricultural sector. Particularly significant is the increase in the cost of raw materials and materials, including the increase in the cost of consumed in agriculture products and services of industrial character. It was also found out that the increase in production costs is influenced by an increase in their value, calculated on 1 hectare or 1 goal, along with inflation.

The study of the composition and cost structure of agricultural enterprises in Ukraine showed that there were no significant changes in the structure of expenditures; at the same time, it is worth paying attention to the reduction of the specific weight under such item of expenses as "Depreciation of fixed assets" while increasing it to "Spare parts, repairs and building materials for repair". This may indicate that there are problems with updating the company's fixed assets, reducing investment in the production process, which may have negative consequences in the industry, in the near future. It is positive that the share of expenditures on mineral fertilizers in the structure of expenditures in recent years has a pronounced tendency to increase, but so far their size in kind is not sufficient and needs further increase. Especially if we consider that the specific gravity of the costs of seeds and planting material is reduced.

In the analysis of the expenditures' structure on agricultural production is noticed that the share of feed costs has almost not changed, there is some stabilization, while in previous years their share significantly increased from year to year. This is due to the simultaneous action of two factors: a decrease in the number of livestock and the share of purchased feed in the overall structure of the feed's costs. At the regional level fundamental differences in the change in the size and cost structure are not observed.